

Document 5

Regionale effecten Wind op Zee

*Off Shore Windenergie en de gevolgen voor
lokale en regionale economieën*

OPGESTELD OP VERZOEK VAN:

Ministerie van Economische Zaken

DATUM:

25 juni 2015

OPGESTELD DOOR:

Decisio BV

VOOR INFORMATIE:

Decisio BV

Adres: Valkenburgerstraat 212
1011 ND Amsterdam

Telefoon: 020 - 67 00 562

Fax: 020 - 47 01 180

E-mail: info@decisio.nl

Website: www.decisio.nl

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Visie op de probleemstelling	3
2.1	Van MKBA op nationaal niveau naar regionale effecten	3
2.2	Risico's per zoekgebied.....	3
2.3	Visuele hinder en toerisme	4
2.4	Economische en werkgelegenheidseffecten.....	6
2.5	Proces.....	6
3	Plan van aanpak	7
3.1	Proces en rapportage	7
3.2	Werkpakket 1: Analyse visuele hinder en toerisme.....	8
3.3	Werkpakket 2: Berekening regionale MKBA's.....	9
3.4	Werkpakket 3: Analyse economische en werkgelegenheidseffecten	10
4	Uitgangspunten	11
5	Projectteam, planning en budget	13
6	Tot slot	16

1 Inleiding

Aanleiding

In de periode augustus 2013 - maart 2014 heeft Decisio de MKBA Windenergie op Zee binnen de 12-mijlszone opgesteld. De resultaten van dit onderzoek vormden een input voor het debat over de toekomstige opties voor de realisatie van Windenergie op Zee, zoals voorzien in het Energieakkoord.

Inmiddels is de wet Wind op Zee in voorbereiding en is er discussie over een aantal effecten die niet uitputtend in de MKBA zijn behandeld. Bij de 2e Kamerbehandeling van de wet Wind op Zee is de motie van Veldhoven-Mulder aangenomen waarbij de regering wordt verzocht om nader te kijken naar¹:

- de vraag in welke gebieden de risico's dat de maatschappelijke nadelen de kostenvoordelen teniet zullen doen het grootst zijn;
- de vraag wat de effecten op de werkgelegenheid en economie van de kustgemeenten zullen zijn.

Omdat deze aspecten deels in de MKBA onderzocht zijn en deze dus belangrijke bouwstenen biedt voor het beantwoorden van deze vragen heeft u Decisio verzocht offerte uit te brengen voor nader onderzoek waarmee deze vragen beantwoord kunnen worden. Met voorliggende offerte gaan we graag op uw verzoek in.

Vraagstelling

Conform uw offerteaanvraag gaan we uit van de volgende vragen:

1. Wat zijn de te verwachten effecten op het toerisme in de kustgemeenten?
2. Welke maatschappelijke kosten en baten slaan neer in de kustgebieden van Noord-Holland en Zuid-Holland en wat is het effect voor de rest van Nederland?
3. Welke werkgelegenheidseffecten (naar economische sectoren) zijn te verwachten in de kustgebieden van Noord-Holland en Zuid-Holland en wat is het effect voor de rest van Nederland?

De eerste vraag over de effecten op het toerisme in de kustgemeenten is in de MKBA uit 2014 ook aan de orde gekomen op basis van *stated preference* onderzoek van ZKA. Dit onderzoek zal opnieuw een belangrijke bron vormen, maar zal ook worden beschouwd in het licht van andere studies en ex-postevaluaties (*revealed preference*).

De tweede onderzoeksvraag gaat over voor- en nadelen die in de verschillende gebieden kunnen optreden. Waar uit de MKBA bleek dat in het algemeen windparken binnen de 12-mijlszone in termen van maatschappelijke effecten per saldo gunstiger uitpakten dan erbuiten, kunnen er op verschillende locaties factoren zijn waardoor dit lokaal niet het geval is, of er in ieder geval risico's zijn waardoor het maatschappelijke voordeel alsnog kan omslaan in een maatschappelijk nadeel.

---

¹ kst-34058-30

De derde vraag is een bredere vraag naar economische impacts van windenergie op zee, in de kustgemeenten en daarbuiten. Daarbij gaat het enerzijds om de effecten op het toerisme, maar anderzijds ook om de effecten op andere economische sectoren. De basis hiervoor vormen onder andere onderzoeken die eerder (onder andere door Decisio) zijn gedaan door het TKI Wind op Zee.

Bij deze vragen is het onderwerp van studie vooral wat de verschillen zijn in toeristische en economische impacts bij het al dan niet realiseren van (delen van) windmolenparken binnen de twaalfmijlszone. Bij het huidige kabinetsvoornemen gaat het dus om het verschil van (delen van) windmolenparken op een afstand van 10 tot 12 Nm en op afstanden groter dan 12 Nm.

Eindresultaat

Het eindrapport van dit onderzoek is een heldere rapportage waarin de vragen uit de motie en de hierboven beschreven onderzoeksvragen worden uitgewerkt en beantwoord. We hechten grote waarde aan de leesbaarheid en begrijpelijkheid van rapporten en verstaan de kunst dit te koppelen aan de noodzakelijke diepgang. Met onze rapportages bedienen we vaak meerdere doelgroepen, van onderzoekers tot bestuurders en belanghebbenden. In praktijk komt dit neer op een gelaagde opbouw van onze rapporten: onderbouwde conclusies en aanbevelingen in een management samenvatting, gedetailleerde uitwerking in een hoofdrapport en verantwoording van methoden en technieken in bijlagen. Waar mogelijk worden de onderzoeksresultaten onderbouwd door en geïllustreerd met grafieken, tabellen en kaartmateriaal.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zetten we kort onze visie op de probleemstelling uiteen. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 ons voorstel voor het plan van aanpak gepresenteerd. In hoofdstuk 4 formuleren we de uitgangspunten die we hanteren bij de uitvoering van het project. Hoofdstuk 5 gaat in op het projectteam, de planning en de kosten. In hoofdstuk 6 volgt een kort nawoord.

2 Visie op de probleemstelling

2.1 Van MKBA op nationaal niveau naar regionale effecten

De MKBA uit 2014 beschouwde de effecten van het realiseren van de opgave aan windmolenparken uit het Energieakkoord binnen de 12-mijlszone ten opzichte van het alleen realiseren van windmolenparken verder van de kust. Daarbij zijn de effecten die de parken hebben op onder andere financiën, scheepvaart, ecologie en kusttoerisme gezien vanuit een landelijk perspectief. Dit is het relevante schaalniveau voor de nationale besluitvorming en ook voorgeschreven in de Algemene Leidraad MKBA². Volgens deze spelregels voor MKBA's zijn werkgelegenheidseffecten meestal een regionale of sectorale verschuiving. Dit komt doordat de arbeidsmarkt in Nederland behoorlijk goed functioneert. Effecten op de werkgelegenheid in de ene regio of sector gaan ten koste van andere regio's of sectoren. Projecten die ergens banen scheppen zorgen er daardoor voor dat personen in andere regio's of andere sectoren een baan opgeven. Andersom is dit ook het geval: personen die een baan verliezen komen veelal (op termijn) in andere regio's of sectoren weer aan een baan.

Maar verschuivingen op nationaal niveau kunnen op regionaal of lokaal niveau wel gevoeld worden. Wanneer ergens werkgelegenheidseffecten optreden dan heeft dat gevolgen voor de lokale economie, ook als dit elders weer wordt gecompenseerd. De motie Van Veldhoven/Mulder vraagt om inzicht in deze effecten. De bouwstenen die zijn gebruikt voor de MKBA bieden goede aanknopingspunten om deze effecten nader in beeld te brengen. Daarnaast heeft Decisio het nodige onderzoek gedaan naar de economie van de kust, waaruit ook zal worden geput.

2.2 Risico's per zoekgebied

In de MKBA is geconstateerd dat de (financiële) baten van het bouwen dichterbij de kust kunnen opwegen tegen de nadelen die hieraan kleven. Daarbij is ook geconstateerd dat de mate waarin dit aan de orde is verschilt per zoekgebied. De verschillende effecten lopen behoorlijk uiteen in de verschillende zoekgebieden. Zie onderstaande tabel waaruit is af te lezen welke problemen en effecten waar het grootst zijn.

---

² CPB/PBL, 2013. Algemene Leidraad voor Maatschappelijke Kosten-batenanalyse.

Tabel 2.1. relatieve score op de effecten per zoekgebied

	Maasvlakte	Zeeland	Zuid-Holland	Noord-Holland	Ameland
Business case					
Business case	1	5	2	3	4
Indirecte effecten					
Zandwinning	1	3	4	2	5
Radar aanpassing	1	2	1	1	1
Visserij	2	3	5	4	1
Defensie	1	1	1	2	1
Olie&gas	?	?	?	?	?
Restcapaciteit elektriciteitscentrales	0	0	0	0	0
Externe effecten					
Recreatie	1	2	4	3	2
Uitstoot elektriciteitscentrales	0	0	0	0	0
Uitstoot tijdens aanleg	1	1	1	1	1
Uitstoot zandwinning	1	3	4	2	5
Scheepvaart veiligheid	?	?	?	?	?
Ecologie	5	4	2	1	3

In het huidige kabinetsvoornemen zijn Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Holland overgebleven als aan te wijzen locaties. Het onderscheid van (deels) bouwen binnen en buiten de 12-mijlszone is alleen relevant voor Noord- en Zuid-Holland aangezien Borssele zich volledig buiten de 12-mijlszone bevindt. In de MKBA is over deze gebieden het volgende opgemerkt:

- **Zuid-Holland:** de business case is hier relatief gunstig (na Maasvlakte het beste), maar het effect op zandwinning is hier relatief sterk. Daarnaast is ook het effect op (vooral dag-) recreatie hier fors en scoort het gebied wat betreft visserij ook het minst gunstig. Het effect op ecologie is relatief beperkt.
- **Noord-Holland:** de uitkomst van de business case komt uit in het midden van de onderzochte gebieden: beter dan Ameland en Zeeland, maar iets minder dan Maasvlakte en Zuid-Holland. Ook hier spelen recreatieve effecten, zandwinning en visserij een rol. Daarnaast zijn er aanpassingen nodig aan oefengebieden voor defensie. De ecologische effecten zijn in dit zoekgebied naar verhouding het kleinst.

In de MKBA zijn geen kosten-batensaldi per zoeklocatie uitgewerkt. Aan de hand van de bouwstenen van de MKBA is dit wel mogelijk, zodat we ook per (overgebleven) zoekgebied een indicatie kunnen geven van het risico dat de kosten groter kunnen worden dan de baten. Dit doen we met behulp van een aantal gevoeligheidsanalyses.

2.3 Visuele hinder en toerisme

Om de impact van teruglopend toerisme op lokale economieën in beeld te kunnen brengen is het eerst noodzakelijk dat wordt vastgesteld wat op dit moment eigenlijk het belang is van het kusttoerisme. Rondom het aantal strandrecreanten bestaat een grote onzekere bandbreedte. Met name voor het dagtoerisme bestaan er grote verschillen tussen de verschillende onderzoeken. In de MKBA is uitgegaan van circa 20 miljoen strandbezoeken per jaar, maar ander onderzoek toont aan dat alleen Scheveningen en Zandvoort al 15 miljoen bezoekers per jaar trekken (drie keer zo veel als waar in de MKBA

van uit is gegaan). We stellen daarom voor deze bandbreedte ook zichtbaar te maken in dit onderzoek (ook bij de 'risico's', zoals besproken in paragraaf 2.2).

In de MKBA is wel onderzocht welke effecten er kunnen zijn op het kusttoerisme aan de hand van een 'Stated Preference' onderzoek waarbij strandrecreanten is gevraagd hoe zij zouden reageren op een uitzicht met windmolens op verschillende afstanden van de kust. Daarbij is de mate waarin personen aangeven niet meer het strand te bezoeken, beschouwd als negatief welvaartseffect, waarbij de extra moeite die zij moeten doen om een vergelijkbare beleving te krijgen (strandbezoek met een vrije horizon) als benadering voor het negatieve welvaartseffect is gebruikt. Deze 'moeite' is benaderd met behulp van de 'reiskostenmethode': extra reiskosten vormen een gemonetariseerde indicatie van het welvaartsverlies. Aan de methode kleven een aantal bezwaren:

- De werkelijkheid kan behoorlijk afwijken van de resultaten uit dit soort 'Stated Preference' (SP) onderzoeksmethodes. Wat mensen aangeven in een enquête strookt niet altijd met het daadwerkelijke gedrag dat ze vertonen als een project daadwerkelijk is gerealiseerd.
- De methode is gebaseerd op een enquête³ waarin fotomontages zijn gebruikt van kustuitzichten met en zonder windmolens. Het kabinetsvoornemen voor het aanwijzen van windmolenparken is pas daarna gemaakt. Inmiddels is dus bekend wat het werkelijke beeld zal kunnen zijn als dit voornemen wordt gerealiseerd. Een nieuwe enquête zou dus tot andere uitkomsten kunnen leiden.

We stellen voor aan de hand van een (internationale) literatuurstudie na te gaan welke effecten elders zijn onderzocht, en bij voorkeur wat daadwerkelijk is gemeten na de realisatie van windmolenparken nabij kustgemeenten. Gevonden relaties zullen we daarbij relateren aan mogelijke hinder die door het kabinetsvoornemen voor de windparklocaties ontstaat.

Optie: aanvullend onderzoek, veldwerk

Eventueel is het mogelijk ook nieuw onderzoek te doen: bijvoorbeeld door de woningwaardeontwikkeling nabij Egmond opnieuw te onderzoeken. Dit kan aan de hand van een statistische analyse van woningtransacties die zicht op windmolens hebben gekregen of nabij een kustlocatie waarbij zichtbare windmolens zijn verzeen, en deze te vergelijken met de trend op andere, vergelijkbare locaties. Bij vergelijkbare vraagstukken heeft Decisio eerder een beroep gedaan op ABF-research, dat beschikt over een uitgebreide database met transactieprijzen van woningen. Desgewenst werken we hiervoor graag een nader voorstel uit.

Een andere mogelijkheid is een nieuwe enquête uit te zetten, maar om van echte meerwaarde te zijn dient de opzet anders te zijn dan in het ZKA onderzoek. Deze enquête zou zich bijvoorbeeld kunnen richten op de beleving en bezoekfrequentie van bezoekers van locaties waar daadwerkelijk windparken zichtbaar zijn.

2.4 Economische en werkgelegenheidseffecten

Zoals geschetst zijn de economische en werkgelegenheidseffecten in de MKBA niet uitgebreid onderzocht. De motie Van Veldhoven-Mulder vraagt echter nadrukkelijk om een inzicht in deze effecten. Om een evenwichtig beeld te schetsen is het zaak zowel de negatieve als de positieve effecten in beeld te brengen. Maar deze zullen uiteraard onevenwichtig zijn verdeeld over de kustgemeenten en de rest

³ ZKA (2013), *Onderzoek effecten Wind op Zee op recreatie en toerisme*

van Nederland. Decisio heet in een opdracht voor de TKI Wind op Zee onder andere in kaart gebracht welke directe en indirecte effecten de off shore windbedrijven hebben in termen van werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Daartegenover staan natuurlijk de mogelijk negatieve effecten voor vooral de toeristische sector in de kustgemeenten die we ook onderzoeken (zie hierboven). Met deze bouwstenen kunnen we een duidelijk beeld schetsen van de mogelijke regionale economische impacts en verschuivingen die de realisatie van windmolenparken op zee met zich meebrengen.

2.5 Proces

De discussie over het Energieakkoord en in het bijzonder windenergie trekt veel aandacht. De belangen zijn groot en de verwachting is dat gevolgen op regionaal niveau groot kunnen zijn. We streven daarom naar een evenwichtig onderzoek waarin we de verschillende belangen die ook in de Tweede Kamer tot discussie leiden goed in beeld brengen. Om te borgen dat we gebruik maken van de meest actuele inzichten en voldoende aandacht besteden aan de belangen die spelen, stellen we voor bij de begeleiding van deze studie zowel inhoudelijke experts als belanghebbenden te betrekken. Deze laatste groep kan enerzijds informatie verstrekken over de lokale situatie, en anderzijds kan het betrekken van deze groep er aan bijdragen dat het draagvlak voor het onderzoek en de resultaten groeit. Daarbij achten we het zinvol om een gelaagdheid aan te brengen in het proces waarbij inhoudelijke en methodologisch experts in een expertgroep de studie begeleiden om de kwaliteit te borgen, en dat daarnaast een bredere klankbordgroep wordt gevormd waarin ook de belanghebbenden plaatsnemen.

We stellen voor in de expertmatige begeleidingsgroep vertegenwoordigers van de ministeries van EZ en IenM te laten plaatsnemen en daarbij ook vertegenwoordigers van het Centraal Planbureau en uit het wetenschappelijk veld uit te nodigen. Daarbij denken we aan personen als Carl Koopmans (econoom en MKBA expert), maar ook onderzoekers van het toerisme (bijvoorbeeld NHTV, kenniscentrum kusttoerisme of ETFI) en mogelijk ook een landschapsarchitect. In de bredere klankbordgroep kunnen vertegenwoordigers van kustgemeenten, NBTC, en NWEA worden uitgenodigd.

3 Plan van aanpak

De vraag bestaat uit drie afgebakende onderdelen. Deze zien we dan ook als werkpakketten die in principe zelfstandig kunnen worden uitgewerkt. In het proces met de begeleidingsgroep en uiteraard in het eindrapport komen de werkpakketten uiteraard samen. In dit hoofdstuk bespreken we eerst de processtappen en vervolgens de inhoudelijke uitwerking van de werkpakketten.

3.1 Proces en rapportage

Samenvatting proces en rapportage	
Doel	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Evenwichtig proces en dito rapport dat objectieveert, maar wel recht doet aan de verschillende belangen
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Startoverleg met begeleidingsgroep ▪ 1^e bijeenkomst met de bredere klankbordgroep ▪ Tussentijdse bijeenkomst met de begeleidingsgroep ▪ 2^e bijeenkomst met de bredere klankbordgroep ▪ Slotoverleg met begeleidingsgroep ▪ Afzonderlijke notities bundelen in een integraal eindrapport ▪ Verwerken commentaren in eindrapport
Resultaat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Evenwichtig rapport dat objectieveert en waarvan resultaten zo veel mogelijk worden gedragen door de volledige begeleidingsgroep

We starten het project met een kick-off met de begeleidingsgroep. Tijdens dit overleg lichten we de aanpak toe aan de hand van deze offerte en maken we werkafspraken. Ook wisselen we bronnen en actuele inzichten uit. Ook de omgang met de belanghebbenden in de bredere klankbordgroep is agendapunt.

Na de startbijeenkomst gaan we met de verschillende werkpakketten aan de slag. Aanpak, uitgangspunten en een doorkijkje naar de eerste resultaten zullen worden besproken tijdens de eerste bespreking met de bredere klankbordgroep. Deze bijeenkomst zal het karakter hebben van een interactieve sessie waarbij de belanghebbenden ook de mogelijkheid hebben hun belang nader toe te lichten en aandachtspunten mee te geven voor de studie. Daarbij zullen we uiteraard goed de verwachtingen managen: niet elke wens vanuit een deelbelang kan zonder nadere objectivering of validatie worden ingewilligd. Ook de experts uit de begeleidingsgroep zullen bij deze bijeenkomst aanwezig zijn.

Halverwege de doorlooptijd voorzien we een tussenbijeenkomst met de begeleidingsgroep. Hierin bespreken we de tussentijdse resultaten uit de werkpakketten en gaan we in op inhoudelijke dilemma's en aandachtspunten.

Op ongeveer driekwart van de looptijd bespreken we in een tweede werksessie met de bredere klankbordgroep de eerste resultaten. Daarbij zullen we ook laten zien wat mogelijke effecten zijn van alternatieve aannames door 'live' met een rekenmodule te variëren. 'Verwachtingenmanagement' is opnieuw belangrijk: we zullen duidelijk (met de experts) aangeven welke effecten in het rapport hun weerslag vinden en welke (veronderstelde/aangedragen) effecten niet te onderbouwen zijn.

Waar mogelijk en nodig wordt de informatie uit de werksessie verwerkt in het conceptrapport. Dit conceptrapport wordt besproken met de begeleidingscommissie, waarna het project kan worden afgerond met een definitieve rapportage.

3.2 Werkpakket 1: Analyse visuele hinder en toerisme

Samenvatting werkpakket 1	
Doel	▪ Inzicht in gevolgen van visuele hinder op toerisme
Activiteiten	▪ Verzamelen bronnen ▪ Analyse ▪ Verslaglegging presentatie/tussenrapport
Resultaat	▪ Literatuurstudie, schatting van de impacts voor kustgemeenten (bandbreedte)

Het werkpakket visuele hinder en toerisme bestaat vooral uit literatuurstudie. Basis voor de analyse vormt het onderzoek van ZKA dat ook ten grondslag ligt aan de MKBA. Daarnaast zal er een beschouwing worden opgenomen over de waarde van de uitkomsten van ZKA en de MKBA in het licht van actuele gegevens over kusttoerisme en ex-post evaluaties van de realisatie van windmolenparken. Bronnen die in ieder geval worden geraadpleegd zijn:

- RenewableUK (2010). Wind Farms and Tourism.
- Polecon Research (2013). The impact of wind farms on tourism in new Hampshire.
- ETFI (2014). Recreatie en toerisme, Windmolenpark houdt toerisme niet tegen.
- Glasgow University (2008). The economic impacts of wind farms on Scottish tourism.
- ZKA (2013). Onderzoek effecten Wind op Zee op recreatie en toerisme.
- BCI (2015). Combinatie van de Windmolenparken Zichtbaar vanaf de kust. De impact op recreatie en toerisme.
- Tyrväinen et al (2012). Windpower in a nature-based tourism area – green energy or landscape disturbance?
- Westerberg et al. (2012). The case for offshore wind farms, artificial reefs and sustainable tourism in the French Mediterranean
- NFO WorldGroup (2003) Investigation into the potential impact of wind farms on tourism in wales.
- IntomartGFK (2009). De beleving van het windpark voor de kust van Egmond.

Een groot deel van de gevonden onderzoeken is ex-ante en gebaseerd op verwachtingen van bewoners, toeristen of ondernemers. Vaak wordt hierbij de verwachte effecten op de omgeving en de intentie van toeristen om terug te keren naar een specifiek gebied gemeten. In de studie zullen we daarom met name ook op zoek gaan naar ex-post onderzoeken.

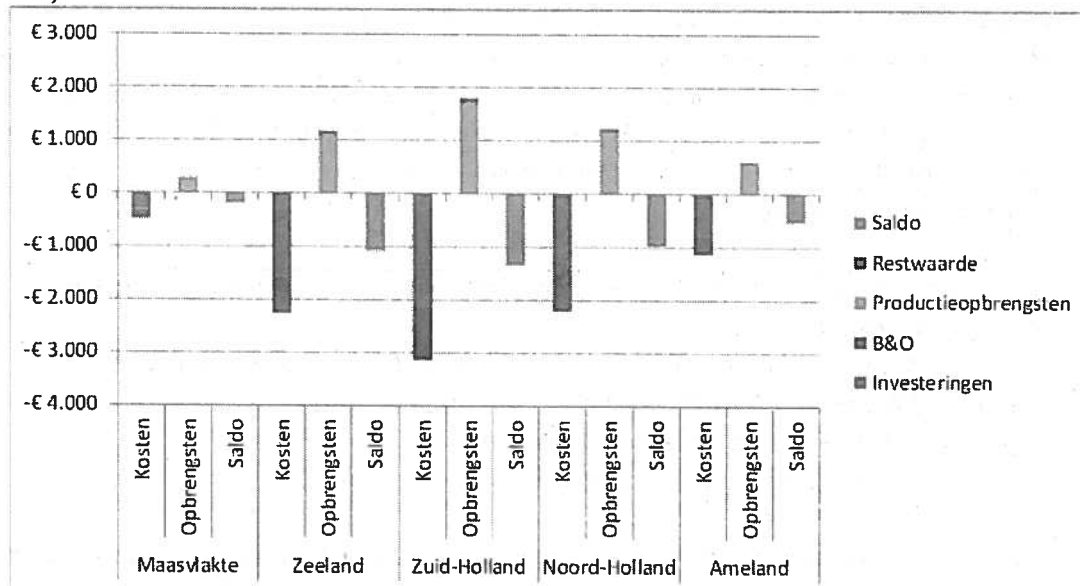
De gevonden studies worden geanalyseerd, waarbij met name ook de verschillen tussen ex-ante en ex-post onderzoeken zullen worden beschouwd. Van de literatuurstudie zal een verslag worden gemaakt ter bespreking met de begeleidingsgroep en de klankbordgroep.

3.3 Werkpakket 2: Berekening regionale MKBA's

Samenvatting werkpakket 2	
Doel	▪ Inzicht in de gebieden waar de risico's het grootst zijn dat nadelen voordelen overschaduwen
Activiteiten	▪ Memo uitgangspunten ▪ Regionale verbijzondering MKBA-model
Resultaat	▪ Kosten en baten per zoekgebied (NH, ZH), inzicht in gevoeligheden en risico's

Om in beeld te brengen bij welke gebieden de risico's het grootst zijn dat de nadelige effecten de kostenvoordelen kunnen overschaduwen zullen de bouwstenen uit de MKBA uit 2014 worden gebruikt. We gaan we hoe de voorgestelde zoekgebieden presteren op kosten en maatschappelijke effecten. Onderstaande figuur geeft een indicatie van de *business case* op de verschillende locaties.

Figuur 3.1 Business case: absoluut kosten- en opbrengstenniveau per zoekgebied (contante waarden in mln euro)

Bron: Decisio/W+B, 2014. Maatschappelijke effecten Windenergie op Zee voor 5 zoekgebieden binnen de 12-mijlszone

De getoonde inschattingen zullen worden geactualiseerd aan de hand van het voornemen tot aanwijzing van de gebieden voor de Hollandse kust. De maatschappelijke effecten zullen ook voor deze gebieden in beeld worden gebracht waarbij tevens inzicht wordt geboden in de onzekerheden rond deze effecten. Onderwerp van studie daarbij is vooral wat de verschillende impacts zijn bij het al dan niet realiseren van (delen van) windmolenparken binnen de twaalfmijlszone. Bij het huidige kabinetsvoornemen gaat het dus om het verschil van (delen van) windmolenparken op een afstand van 10 tot 12 Nm en op afstanden groter dan 12 Nm.

De uitwerking van de methode zal eerst worden beschreven in een memo met uitgangspunten, die wordt besproken met de begeleidingsgroep. Daarna zullen deze effecten worden uitgewerkt, door een

regionale verbijzondering van het MKBA model te maken. De resultaten van de analyse worden opgenomen in de concept-rapportage die wordt besproken met de begeleidingsgroep.

3.4 Werkpakket 3: Analyse economische en werkgelegenheidseffecten

Samenvatting werkpakket 3	
Doel	▪ Inschatting werkgelegenheidseffecten in kustgemeenten en rest Nederland
Activiteiten	▪ Verzamelen bronnen ▪ Analyse ▪ Verslaglegging presentatie/tussenrapport
Resultaat	▪ Overzicht van werkgelegenheidseffecten in de toeristische sector en elders, zowel in de kustgemeenten als daarbuiten

Naast de effecten die zichtbare off shore windmolenparken mogelijk kunnen hebben op de toeristisch recreatieve sector brengen de parken ook effecten met zich mee in onder andere de (off shore) industrie. Het gecombineerde effect geeft een totaalbeeld van de economische en werkgelegenheidseffecten. Uiteraard zullen deze deels op andere plaatsen terecht komen, maar voor een groot deel ook in het kustgebied. Effecten bij toeleveranciers van zowel off shore- als de 'hospitality' industrie kunnen ook elders in Nederland plaatsvinden. Voor de effecten op de toeristische activiteiten putten we uit de resultaten van werkpakket 1. De gevolgen in termen van aantallen bezoekers vertalen we naar bestedingen en toegevoegde waarden.

Voor de banen en toegevoegde waarde in de windmolenproductie en off shore maken we gebruik van onder andere de volgende bronnen:

- TNS-NIPO/Decisio (2014). Economische impact van de Nederlandse windenergie sector 2012
- Rabobank/Bloomberg (2011). Offshore Wind: Foundations for Growth
- AgentschapNL (2011). Sectoronderzoek Offshore wind.
- BCI (2013). Inventarisatie supply chain offshore wind.

De gecombineerde effecten brengen we in beeld met GIS, zodat op kaart zichtbaar wordt waar de lusten en lasten van de off shore wind kunnen neerslaan in Nederland. De eerste resultaten van deze analyse zullen we presenteren tijdens de tussenbijeenkomst met de begeleidingsgroep. Uiteindelijk zullen deze worden verwerkt in het eindrapport.

4 Uitgangspunten

1. Deze offerte is geldig tot 1 augustus. De offerte is alleen geldig als entiteit. Voor delen van de offerte kunnen andere tarieven gelden.
2. Er is een startoverleg voorzien met de opdrachtgever en de begeleidingsgroep, daarnaast zijn er nog 2 bijeenkomsten met de begeleidingsgroep voorzien en 2 bijeenkomsten met een bredere klankbordgroep. Naast de bijeenkomsten hechten we aan een open en informele communicatie met de opdrachtgever.
3. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaand statistisch materiaal en vakliteratuur. Naast de bronnen waarover Decisio beschikt maken we graag gebruik van gegevens en achtergronden waarover het ministerie van Economische Zaken beschikt.
4. Mocht tijdens het onderzoek blijken dat extra inspanningen een grote meerwaarde opleveren voor de studie, dan zal dit aan de opdrachtgever worden voorgelegd. Mocht dit leiden tot meerwerk voor Decisio, dan zullen we dat in overleg met de opdrachtgever los van deze offerte in rekening brengen.
5. De uitvoering van het project start in week 26. De eindrapportage wordt uiterlijk in week 39 aangeleverd.
6. Decisio levert na goedkeuring van het eindrapport standaard een digitale versie in PDF-formaat. Voor drukwerk of afwijkende formaten geldt een meerprijs.
7. Decisio behoudt zich het recht voor ten aanzien van de personele inzet verschuivingen aan te brengen, waarbij voor gelijkwaardige vervanging wordt gezorgd en het geraamde budget niet wordt overschreden.
8. Decisio hecht een grote waarde aan de vertrouwelijke relatie met de opdrachtgever en andere betrokkenen in het onderzoek. Gegevens die in vertrouwen worden verstrekt, zullen dan ook als zodanig worden behandeld en nooit zonder toestemming van betrokkenen openbaar worden gemaakt.
9. Decisio is aansprakelijk voor de tekortkomingen in de uitvoering van de opdracht, voor zover deze het gevolg zijn van het niet in acht nemen door Decisio van zorgvuldigheid, deskundigheid en het vakmanschap waarop bij het uitbrengen van adviezen in het kader van de betrokken opdracht mag worden vertrouwd. De aansprakelijkheid voor de schade veroorzaakt door de tekortkomingen wordt beperkt tot het bedrag van het honorarium dat Decisio voor de werkzaamheden in het kader van de opdracht heeft ontvangen.

10. Deze offerte is alleen bedoeld voor het ministerie van Economische Zaken en haar partners die in dit onderzoekstraject zijn betrokken. In deze offerte opgenomen door onszelf ontwikkelde ideeën over aanpak en inhoud zijn intellectueel eigendom van Decisio.